

ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ АВТОРСЬКИМИ ТА/АБО СУМІЖНИМИ ПРАВАМИ В УКРАЇНІ (1991–2022)

Валерія Машкова,

*аспірантка I року навчання кафедри інтелектуальної
власності та інформаційного права
Навчально-наукового Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0002-2036-988X*

Наукова стаття присвячена питанню розвитку системи колективного управління правами у сфері авторського права та суміжних прав. У ході дослідження приділено увагу правому регулюванню провадження діяльності колективного управління майновими правами правовласників. Проаналізовано підходи до провадження такої діяльності у різні періоди її розвитку. Виділено основні періоди становлення та розвитку відносин щодо колективного управління правами у сфері авторського права та/або суміжних прав. Охарактеризовано кожен з таких періодів з визначенням його переваг та недоліків.

Ключові слова: організація колективного управління, авторські права, суміжні права, колективне управління, система, нормативно-правовий акт

Вступ. З часу проголошення Україною незалежності система колективного управління майновими права суб'єктів авторського права та суміжних прав перебуває у режимі постійного вдосконалення. Поступово проявляються все нові недоліки у цій сфері, які потребують свого усунення. У зв'язку з цим у вітчизняній науці права інтелектуальної власності не припиняється формування та обговорення пропозицій усунення недоліків системи колективного управління правами правовласників. Однак для впевненості в тому, що черговий спосіб удосконалення вказаної системи буде дієвим та не призведе до появи нових складнощів реалізації провадження діяльності колективного управління, важливим є визначення того, чи не викори-

стовувався такий спосіб у минулому та/або які результати свого застосування він мав. Зважаючи на зазначене, слушним видається дослідження процесу еволюції розвитку системи колективного управління в Україні з моменту проголошення її незалежності і до наших днів.

Мета дослідження — аналіз історії розвитку системи колективного управління авторськими та/або суміжними правами в Україні та виділення основних етапів такого розвитку в період з 1991 року по 2022 рік.

Методи проведення дослідження. У межах здійснення цього дослідження було використано методи аналізу та синтезу, узагальнення, а також порівняльно-правовий метод.

АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА СУМІЖНІ ПРАВА

Виклад основного матеріалу. Одним з перших кроків молодшої української держави, спрямованих на вирішення проблеми побудови державної системи охорони прав інтелектуальної власності, у тому числі й авторського права, стало прийняття Указу Президента України від 6 лютого 1992 року № 75 «Про невідкладні заходи щодо соціального захисту діячів літератури і мистецтва в умовах переходу до ринкових відносин». Одним з пунктів цього указу передбачалося вирішення питання щодо створення Державного агентства України з авторських і суміжних прав [1, 317].

На виконання вищезазначеного указу 25 квітня 1992 року постановою Кабінету Міністрів України було створено Державне агентство України з авторських і суміжних прав при Кабінеті Міністрів України [2].

Відповідно до Положення про Державне агентство України з авторських і суміжних прав, затвердженого вищезазначеною постановою Кабінету Міністрів України, на ДААСП України покладалося впровадження в життя політики в галузі авторського права, забезпечення прав і законних інтересів авторів творів науки, літератури й мистецтва, артистів-виконавців, творців звуко- і відеозаписів, організацій ефірного мовлення. Відповідно до покладених на нього завдань ДААСП України також здійснювало на основі договорів з власниками авторських і суміжних прав управління їхніми правами в Україні та за її межами. Отож ДААСП України починає провадити діяльність, пов'язану з реалізацією напрямів державної політики в галузі авторського і суміжних прав і організації колективного управління майновими правами авторів [3].

Верховна Рада України 23 грудня 1993 року прийняла Закон України «Про авторське право та суміжні права», який набув чинності 23 лютого 1994 року. Розділом IV вказаного закону в його редакції на момент набуття ним чинності була передбачена можливість

здійснення колективного управління майновими правами організаціями, які не мали права провадити комерційну діяльність. Передбачалося, що такі організації будуть діяти на основі і в межах повноважень, добровільно переданих їм авторами та іншими особами, які мали авторське право і суміжні права. При цьому надаватися такі повноваження повинні були безпосередньо на основі письмових договорів, укладених з особами, які володіли авторськими та/або суміжними правами і такими організаціями [4].

Відтак, починаючи з кінця лютого 1994 року в Україні склалася певна дуальна система колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права та суміжних прав. Вона характеризувалася тим, що, з одного боку, функції надання користувачам дозволів на використання об'єктів авторського права та/або суміжних прав, а також збору, розподілу та виплати винагороди за таке використання належали до повноважень Державного агентства України з авторських і суміжних прав, про що прямо зазначено у відповідному підзаконному нормативно-правовому акті, а з іншого боку — була передбачена можливість утворення окремих спеціальних організацій, яким суб'єкти авторського права та суміжних прав можуть надати аналогічні повноваження у сфері управління майновими авторськими та суміжними правами.

При цьому порядок реєстрації та обліку тогочасних організацій колективного управління, а також підстави та критерії розмежування повноважень у галузі колективного управління між ними та Державним агентством України з авторських і суміжних прав не знайшли свого відображення в тогочасному законодавстві України.

Після ліквідації в 1999 році Державного агентства України з авторських і суміжних прав його правонаступником у частині здійснення колективного управління авторськими та суміжними правами стало Державне підприємство

«Українське агентство з авторських та суміжних прав», створене за наказом Міністерства освіти і науки України від 7 червня 2000 року № 177 [5].

Через деякий час після такого перетворення, а саме 11 липня 2001 року, Закон України «Про авторське право і суміжні права» було прийнято у новій редакції, яка набула чинності в серпні того ж року.

У вказаній редакції закону розділ «Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав» було значно розширено, зокрема, передбачено способи, якими могло здійснюватися управління правами, одним із котрих було названо «через організацію колективного управління». Як і в попередній редакції зазначеного нормативно-правового акта, повноваження на колективне управління майновими правами передавалися організаціям колективного управління авторами та іншими суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав на основі договорів, укладених у письмовій формі, одночасно з чим передбачалося право суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав доручати управління своїми майновими правами на колективній основі відповідним державним організаціям, установчі документи яких передбачають здійснення таких функцій [6].

Окрім цього у статтях 48 та 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» в його тогочасній редакції було чітко прописано функції організацій колективного управління та їх обов'язки щодо виконання правил обліку таких організацій.

На виконання вищезазначених положень названого закону 8 лютого 2002 року Міністерством освіти і науки України було видано наказ № 81 «Про затвердження порядку обліку організацій колективного управління». Функції зі здійснення такого обліку було покладено на Державний департамент інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України [7].

Зважаючи на вказане, на перший погляд можна зробити висновок, що в країні складалося добре підґрунтя для побудови змістовної системи колективного управління майновими правами правовласників у формі добровільного управління правами, при якому суб'єкти авторського права та/або суміжних прав мали можливість вільно обирати, кому доручити управління своїми правами.

Невирішеним залишалось також питання про те, на якій підставі організації колективного управління могли збирати винагороду за використання творів, щодо яких їм не було передано повноваження на управління, а також яким чином вони могли видавати дозволи на використання таких творів без відома їх правовласників (що прямо впливало зі змісту ч. 2 ст. 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» в редакції від 16.08.2001).

Незважаючи на відсутність у тогочасному законодавстві України прямого розподілу сфер колективного управління майновими правами та визначення видів організацій колективного управління, виходячи з положень частин 5 та 6 статті 42 та ч. 2 статті 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права» в редакції від 16 серпня 2001 року, у сферах приватного копіювання та використання фонограм і відеограм, опублікованих з комерційною метою, для збору та розподілу відповідного доходу від прав передбачалося визначення певних «уповноважених» організацій колективного управління, які мали право на провадження такої діяльності.

Порядки визначення таких «уповноважених» організацій колективного управління були затверджені лише у 2003 році. Зокрема наказом Міністерства освіти і науки України від 18 лютого 2003 року № 81 було затверджено «Порядок визначення уповноважених організацій колективного управління, які здійснюватимуть збирання і розподіл винагороди (роялті) за використання опублікованих з комерційною метою фонограм і відеограм» [8]. У свою чергу, 25

липня 2003 року Міністерством освіти і науки України було видано наказ № 503 «Про затвердження Порядку визначення уповноважених організацій, які здійснюватимуть збирання і розподіл між суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав коштів від відрахувань (відсотків) виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах» [9].

Отож із прийняттям у 2001 році нової редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» система здійснення колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права та/або суміжних прав зазнала значних змін, які, беззаперечно, сприяли її покращенню, зокрема було чітко визначено функції організацій колективного управління, а також затверджено порядок їх обліку. Незважаючи на це, вона містила досить велику кількість прогалин та колізій, які потребували вирішення, таких як: збір винагороди за використання творів, права на які не були передані в управління організаціям колективного управління, а також видача дозволів на використання таких творів без відома правовласників про таку видачу.

Наступних змін система колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права та/або суміжних прав зазнала з початком 2011 року. Указом Президента України від 8 квітня 2011 року № 436/2011 було затверджено «Положення про Державну службу інтелектуальної власності України», згідно з яким Державна служба інтелектуальної власності України стала центральним органом виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності. Відповідно до підпункту 14 п. 4 вказаного положення одним із завдань вищеназваного органу стало забезпечення обліку організацій колективного управління, визначення

уповноважених організацій колективного управління, здійснення аналізу їх діяльності, зняття з обліку організації колективного управління, виключення з реєстрів організацій колективного управління та уповноважених організацій колективного управління, анулювання відповідних свідоцтв [10]. Від часу свого заснування діяльність Державної служби інтелектуальної власності України координувалася Кабінетом Міністрів України через міністра освіти і науки України, проте згідно з Указом Президента України від 8 жовтня 2013 року № 549/2013 замість цього міністерства діяльність Державної служби інтелектуальної власності України стала спрямовуватися і координуватися через міністра економічного розвитку і торгівлі України [5].

Свою реформу системи колективного управління майновими правами правовласників Державна служба інтелектуальної власності України розпочала із видання наказу «Про ліквідацію Державного підприємства «Українське агентство з авторських та суміжних прав» № 277-н від 22 грудня 2011 року. Проте оскільки видання вищезазначеного наказу Державною службою могло мати непередбачувані наслідки для системи організації колективного управління, 20 січня 2012 року наказом голови Державної служби інтелектуальної власності України № 46 «Про скасування наказу про ліквідацію ДП УААСП» ліквідацію ДП УААСП припинено [5]. Після проведення відповідних заходів з підготовки до ліквідації ДП УААСП підприємство було реорганізовано відповідно до наказу Державної служби інтелектуальної власності України від 25 липня 2013 року № 392-Н «Про припинення діяльності Державного підприємства «Українське агентство з авторських та суміжних прав» шляхом реорганізації в Державну організацію «Українське агентство з авторських та суміжних прав».

Кабінет Міністрів України своєю постановою від 23 серпня 2016 р № 585

«Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності» ліквідував Державну службу інтелектуальної власності, поклавши на Міністерство економічного розвитку і торгівлі України завдання і функції з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності [11].

Отже, з моменту створення Державної служби інтелектуальної власності України і до здійснення чергової реформи галузі колективного управління (яка відбулася у 2018 році), в Україні продовжувала діяти запроваджена у 2001 році система колективного управління, у якій поєднувалася можливість здійснення функцій колективного управління як зареєстрованими організаціями колективного управління, так і державними інституціями.

Революційне зрушення у галузі покращення системи колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права та/або суміжних прав в Україні відбулося у 2018 році шляхом прийняття Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав».

Вищезазначений закон встановив, що колективне управління майновими авторськими і суміжними правами здійснюється неприбутковими організаціями, що утворюються в організаційно-правовій формі громадського об'єднання, заснованими виключно правовласниками та єдиним видом діяльності яких є виконання завдань і функцій ОКУ [12].

Значних змін зазнала процедура набуття статусу організації колективного управління, їх обліку та реєстрації. Новим законодавчим актом було визначено чіткі форми здійснення колективного управління, а також сфери здійснення такої діяльності в межах тієї чи іншої форми.

З прийняттям такого закону змінилася процедура визначення організацій

колективного управління, які мають право провадити свою діяльність у формі розширеного та обов'язкового колективного управління, а також процедура визначення тарифів, за якими здійснюється виплата винагороди за використання об'єктів авторського права та/або суміжних прав, управління якими здійснює відповідна організація колективного управління.

І хоча було виявлено чимало недоліків прийнятого Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», з упевненістю можна зазначити, що вказаний нормативно-правовий акт є найбільш прогресивним інструментом реформування галузі колективного управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав. При цьому сама система здійснення колективного управління майновими правами правовласників перебуває на стадії свого активного розвитку та розквіту.

Висновок. Підбиваючи підсумки зазначеного, можна дійти висновку, що з часу проголошення незалежності України процес розвитку системи колективного управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав триває й досі. В історії такого розвитку можна виділити кілька етапів: 1) 1991–1999 роки, який характеризувався становленням системи колективного управління майновими правами правовласників в Україні та наявністю досить великої кількості недоліків у функціонуванні такої системи; 2) 1999–2011 роки, який відзначився суттєвим покращенням існуючої на той час системи колективного управління та розмежуванням функцій щодо його здійснення; 3) 2011–2018 роки, що ознаменувався своїми зрушеннями у сфері реформування органів державної влади, відповідальних за здійснення державної політики у сфері колективного управління майновими правами

АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА СУМІЖНІ ПРАВА

правовласників та інтелектуальної власності в цілому; 4) 2018 рік — сьогодні, який можна визначити як період найбільш масштабного реформування та розвитку сфери колективного управління майновими правами правовласників.

Усі вказані етапи мали єдину мету та різні переваги й недоліки у своєму пра-

вовому регулюванні галузі колективного управління, завдяки детальному аналізу яких ми можемо здійснювати подальше покращення зазначеної галузі. ●

Список використаних джерел / List of references

1. *Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика: наук.-практ. вид. у 4 т. / ред. О. Д. Святоцького ; Т. 2 : Авторське право і суміжні права / С. О. Довгий [та ін.] ; ред. Г. І. Миронюк, В. С. Дробязко. Київ : Ін юре, 1999. 460 с.*
2. *Про створення Державного агентства України з авторських і суміжних прав : постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 1992 р. № 154 в ред. від 25.03.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-92-%D0%BF/ed19920325#Text> (дата звернення 05.08.2022).*
3. *Бондаренко С. В. Становлення та розвиток системи охорони авторського права та суміжних прав в Україні. Право і суспільство. 2014. № 6.2 (2). С. 65–70.*
4. *Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ в ред. від 23.12.1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/ed19931223#Text> (дата звернення 05.08.2022).*
5. *Репешко П. І. Система державних органів та установ у сфері захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Наукові праці. Державне управління. 2013. № 214. Том 226. С. 70–75;*
6. *Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ в ред. від 16.08.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/ed20010816#o401> (дата звернення 05.08.2022).*
7. *Про затвердження Порядку обліку організацій колективного управління : наказ Міністерства освіти і науки України № 81 від 08.02.2002 року. Офіційний вісник України. 2002. № 12. С. 239.*
8. *Про затвердження Порядку визначення уповноважених організацій колективного управління : наказ Міністерства освіти і науки України № 81 від 18.02.2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-03#Text> (дата звернення 05.08.2022).*
9. *Про затвердження Порядку визначення уповноважених організацій, які здійснюватимуть збирання і розподіл між суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав коштів від відрахувань (відсотків) виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах : наказ Міністерства освіти і науки України № 81 від 18.02.2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0717-03/ed20030725#Text> (дата звернення 05.08.2022).*
10. *Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України : Указ Президента України від 8 квітня 2011 року № 436/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/2011/ed20110408#Text> (дата звернення 05.08.2022).*

11. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності : постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 05.08.2022).
12. Гуц Н. Б. Реформування правового статусу організацій колективного управління в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 38. С. 90–94.
1. *Intelektualna vlasnist v Ukraini: pravovi zasady ta praktyka: nauk.-prakt. vyd. u 4 t. / red. O. D. Sviatotskoho ; T. 2 : Avtorske pravo i sumizhni prava / S. O. Dovhyi [ta in.] ; red. H. I. Myroniuk, V. S. Drobiazko. Kyiv : In yure, 1999. 460 s.*
2. *Pro stvorennia Derzhavnogo ahentstva Ukrainy z avtorskykh i sumizhnykh prav : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25 bereznia 1992 r. № 154 v red. vid 25.03.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-92-%D0%BF/ed19920325#Text> (data zvernennia 05.08.2022).*
3. *Bondarenko S. V. Stanovlennia ta rozvytok systemy okhorony avtorskoho prava ta sumizhnykh prav v Ukraini. Pravo i suspilstvo. 2014. № 6.2 (2). S. 65–70.*
4. *Pro avtorske pravo i sumizhni prava : Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 № 3792-XII v red. vid 23.12.1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/ed19931223#Text> (data zvernennia 05.08.2022).*
5. *Repezhko P. I. Systema derzhavnykh orhaniv ta ustanov u sferi zakhystu prav intelektualnoi vlasnosti v Ukraini. Naukovi pratsi. Derzhavne upravlinnia. 2013. № 214. Tom 226. S. 70–75;*
6. *Pro avtorske pravo i sumizhni prava : Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 № 3792-XII v red. vid 16.08.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/ed20010816#o401> (data zvernennia 05.08.2022).*
7. *Pro zatverdzhennia Poriadku obliku orhanizatsii kolektyvnoho upravlinnia : nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 81 vid 08.02.2002 roku. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2002. № 12. S. 239.*
8. *Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia upovnovazhenykh orhanizatsii kolektyvnoho upravlinnia : nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 81 18.02.2003 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-03#Text> (data zvernennia 05.08.2022).*
9. *Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia upovnovazhenykh orhanizatsii, yaki zdiisniuvatymut zbyrannia i rozpodil mizh subiektamy avtorskoho prava i (abo) sumizhnykh prav koshtiv vid vidrakhuvan (vidsotkiv) vyrobnykamy ta importeramy obladnannia i materialnykh nosiiv, iz zastosuvanniam yakykh u domashnikh umovakh mozhna zdiisnyty vidtvorennia tvoriv i vykonan, zafiksovanykh u fonohramakh i (abo) videohramakh : nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 81 vid 18.02.2003 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0717-03/ed20030725#Text> (data zvernennia 05.08.2022).*
10. *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu sluzhbu intelektualnoi vlasnosti Ukrainy : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 8 kvitnia 2011 roku № 436/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/2011/ed20110408#Text> (data zvernennia 05.08.2022).*
11. *Deiaki pytannia optymizatsii diialnosti tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady derzhavnoi systemy pravovoi okhorony intelektualnoi vlasnosti : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 serpnia 2016 r. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2016-%D0%BF#Text> (data zvernennia 05.08.2022).*
12. *Huts N. B. Reformuvannia pravovoho statusu orhanizatsii kolektyvnoho upravlinnia v Ukraini. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia. 2019. № 38. S. 90–94.*

Надійшла до редакції 22.09.2022 року

Mashkova V. Evolution of the system of collective management of property copyright and/or related rights in Ukraine (1991–2022). The article is devoted to the study of the evolution of the system of collective management of the rights of subjects of copyright and/or related rights. During the research, the author analysed the main regulatory legal acts, based on which the legal regulation of collective management activities in the field of copyright and related rights was carried out. Considerable attention is paid to state bodies, institutions, enterprises and organizations, which in different periods of the development of the collective management system were responsible for the implementation of state policy in the specified area.

Based on the data obtained during the analysis, the author singled out several main stages of formation and development of the system of collective management in Ukraine: 1) 1991–1999; 2) 1999–2011; 3) 2011–2018 years; 4) 2018 is the present. Within each of these periods, the peculiarities of collective management activities at the time, as well as control over the implementation of such activities, were characterized. The author characterizes the first period of the development of the specified system as the period of formation of such a system with the presence of duplication of powers to exercise collective management both in state institutions and in non-state organizations specially created for this purpose. The next period was marked by the separation and streamlining of the powers of specially created collective management organizations to carry out rights management activities. The main achievement of the development of the collective management system at the third stage was the creation of a separate state authority responsible for the implementation of state policy in the field of intellectual property, and in particular the collective management of rights. The final stage of the path described in the article was the adoption of a special law aimed at regulating the field of collective management of copyright and/or related rights.

Based on all of the above, the author concluded that the conducted research will contribute to the search for ways to further improve the system of collective management in the field of copyright and/or related rights.

Keywords: organization of collective management, copyright, related rights, collective management, system, legal act